
Прикметники на позначення кольору в поезіях Миколи Вінграновського

Дмитро Семчишин,
студент магістратури
Інституту філології КНУ ім. Тараса Шевченка,
спец. "Українська мова та література"

Стаття присвячена дослідженню актуальної проблеми в творчості М.Вінграновського — функціонуванню прикметників на позначення кольору, що розглядається на матеріалі поезій письменника. Увага зосереджується на поєднанні стилістичного та семантико-структурного аналізу прикметників на позначення кольору та асоціативного підґрунтя у поетичних творах.

Ключові слова: асоціації, колір, прикметник.

Поетичне мистецтво Миколи Вінграновського відзначається виключною пластичністю, свіжістю і колоритністю. Для відтворення найтонших відтінків, світлотіней письменники вдаються до поширеної епітетики — обов'язкові прикметники перед іменником. Суцвіття метафор, майстерне обігрування психологічної деталі, символічність образів в органічній єдності з поширеною епітетикою та свіжими соковитими порівняннями надають поетичній тканині необхідного лірично-емоційного забарвлення.

Поетична спадщина митця — своєрідна колірна гама, що розкриває перед нами не тільки художню палітру поета, а і його світогляд. У поезіях М.Вінграновського можна побачити дуже багато прикметників на позначення кольору, які описують зовнішність героїв, малюють картини природи, передають душевні настрої, думки.

Взагалі в літературознавстві колір художнього слова досліджували багато науковців, зокрема С. Єрмоленко, Н. Дзюбишина-Мельник, К.Ленець, Л.Масенко, О.Нечитайло, Г.Півторак, Л.Пустовіт, Н.Сидяченко, Н.Сологуб,

Л.Ставицька про роль кольорів у творчості В.Сосюри, О.Гончара, І.Драча, Б.Олійника, А.Малишка, Д.Павличка [4], [5], [7], [8].

Попри велику кількість статей, праць та досліджень на предмет відображення різноманітності прикметникового складу мови художніх творів, використання кольорового спектру, на сьогоднішній день тема кольороназв є надто актуальною, оскільки в мовознавчій науці питання щодо використання прикметників на позначення кольору, їх стилістичної ролі та функціонування в творах художньої літератури немає. Зокрема, запропоновані вченими концепції кольору у прикметникових конструкціях хоч і дають цілісне уявлення про їх роль у мові поетичного тексту, але не представлені й не досліджені в поезіях М.Вінграновського лінгвістами та літературознавцями.

Вивчаючи творчу спадщину М. Вінграновського, ми ставили завдання дослідити застосування кольорового спектру в мові художніх творів поета, кольорову характеристику персонажів, пейзажів, почуттів, образів, поєднуючи стилістичний та семантико-структурний аналіз прикметників на позначення кольору та асоціативне підґрунтя у поезіях М.Вінграновського.

Ми цілком погоджуємося з думкою Р.Зорівчак, що розглядає прикметники на позначення кольору як складотворчу частину стилістичного засобу — епітета [3]. Автор стверджує, що найбільша кількість епітетних конструкцій побудована саме на колірних лексемах, а одна з дуже характерних особливостей української мови — епітетні конструкції зі складними прикметниками на позначення кольору.

Проаналізувавши поезію М. Вінграновського, можна зробити висновок, що найчастіше в них зустрічаються якісні прикметники на позначення класичних **білого** та **чорного** кольорів.

Білий колір асоціюється з чистотою, непорочністю, вишуканістю, викликаючи захоплення, світлу радість, піднесення, навіваючи щасливі мрії. У М.Вінграновського знаходимо словосполучення: *білий* цвіт, *хмари білі*, *білий* дим снігів, *біла* лодія, *білий* світ, *білі* руки, *білі* плечі, *зуби білі*, *дорога біла*, *дві білі* пісні рук, *білі* одержі, *білий* подих, *білий* ситець, *білий* батько, *білий* образ, *білий* сміх, *білий* рояль, *біла* піна, *білий* сон, казка на *білих* лапах, *білі* льолі, *біла-біла* пісня, *білий* ранок, *біла* зима та багато інших.

Цікавий той факт, що поет в одному реченні допускає повтор одного й того ж якісного прикметника на позначення кольору. Наприклад, у вірші "Минулося. І вже не треба..." [1, 178] прикметник на позначення *білого* кольору вжито 5 разів:

*Над білим полем біле небо,
На руку руку ніч кладе...*

Л.Ставицька слушно зауважує, що "в українській поезії ... білий колір став своєрідним символом болісних душевних станів, горя, страждань" [7, 35]. Так, М.Вінграновський через "білі квіти суму на подушці" передає смуток людської душі, в якій присутня "гіркота пригашених страждань".

Прикметник *чорний* уже сам по собі має велику образотворчу й експресивну функцію, а в поєднанні з іменником він створює в уяві читача образ чогось страшного, підлого, поганого, нещасливого, трагічного. Зрозуміло, що це не стосується опису зовнішності, вбрання (пряме значення): *чорний* вус, *чорні* очі, *чорний* кіт, *чорні* зоботи. У поезіях М. Вінграновського ми знаходимо такі словосполучення: *чорний* глагол, антисвіт з *чорним* животом, з *чернечо-чорно-чорними* губами; *чорний* цвіт, *чорний* світ, *чорне* світло ночі, *нелюбові чорна* даль, *чорні* вітри, *чорна* райдуга, *чорний* туман, *чорний* гнів, *чорний* вогонь, *чорні* шляхи, *чорний* час, *чорний* день, *чорний* сум, *чорна* хмара та інші.

У поезії "Дума про Британку" [1, 212] чорним поет малює образ страшного горя, що неминуче насувається:

*Та вже чорний день на ту волю йде,
На ту воленьку карооку,
Чорний час іде, їй сльозу веде
І пожарисько чорнобоке.
Іде чорний сум, а за ним суми...*

Разом із чорно-білими кольорами в поезіях М.Вінграновського домінує **синій** колір. У поета знаходимо: *сині* віхоли, *сині* сльози, *синя* сонь доріг, *синя* синь води, *сині* постолі, *синя* смола, *сині* очі, *сині* хати, *синій* невод, *сині* сни, *соняшники сині*, *синій* дзвоник, *сині* молоточки, *сині* води, *синє* дно, *синій* цвіт, Дніпра *синя* доня, *сині* вітрила ночей, *синій* клич, *синя* Рось та інші.

Наприклад, тільки у поезії "У синьому морі я висіяв ліс..." [1, 26] прикметник на позначення синього кольору зустрічається 9 разів:

*У синьому морі я висіяв сни,
У синьому морі на синьому глеї
Я висіяв сни із твоєї весни,
У синьому морі з весни із твоєї.*

Синій колір — це колір мирного неба й безмежного моря, свободи, енергії, величі й краси. Вжитий у непрямому значенні прикметник синій у сполученні з іменниками, що називають предмети й явища, які в природі не мають характерного синього забарвлення (*сині* сльози, *соняшники сині*) або яким взагалі не властива категорія кольору (*синій* звук, *синій* клич, *сині* сни), надає поетичному слову іншого змісту, допомагає у створенні неповторних яскравих образів.

*Так, наші далекі пращури обожнювали наші чисті й
могутні ріки, йшли*

*На синій звук любові і свободи,
На синю Рось, що в снах моїх тече...*
["На Псло, на Ворсклу, на Сулу...", 1, 200].

Або, наприклад, у поемі "Утоплена" [1, 141] зворушує уяву читача алегорична постать Любові-Утопленої, якій

*Обмивають душу сині води,
Облітають душу сині сни,
І до серця серце тихо водить
Синій клич купальної весни.*

Асоціація синього кольору поглиблюється словами: *море, води, синь*, але М.Вінграновський розбудував цю асоціацію, надав їй вищої художності. Створюючи складні поетичні образи, митець використовує такі словосполучення, які побутовій мові не властиві. Звичайні слова, вжиті в поетичному мовленні, набувають іншого звучання завдяки нестандартному поєднанню прикметника та іменника.

Наведені приклади частоти вживання прикметників на позначення кольору свідчать про те, як вони глибоко осмислені в поезіях. Художні якості їх дуже високі. Вони дають нам уявлення про ту силу, яка насажує контекст творів поетів, служать для розкриття якісної характеристики предметів, явищ, почуттів.

Поряд із вищенаведеними прикметниками в поезіях М.Вінграновського багато разів уживаються прикметники на позначення також голубого, **жовтого** та **червоного** кольорів.

У поезіях вони виконують роль предметного означення, епітета:

Колеса змащено росою голубою... ["Український прелюд", 1, 50].

Голубі пожежі голубих небес... ["Зупинилась тиша...", 1, 127].

*Цвіте і плече жовтими слізьми,
Очима жовтими одна-єдина квітка!* ["Поїхали на Сквиру, на гриби...", 1, 134].

В малому полі мак червоний... ["За птахом піниться вода...", 1, 126].

Червоних зір червоний зорепад ["Елегія", 1, 190].

*Канни — червоні чайки! //Зором своїм червоним
Палахотять над морем* ["Канни", 1, 181].

У поезіях М.Вінграновського зустрічаються також прикметники на позначення таких кольорів: *сизого, сивого,*

блакитного, карого, брунатного, багряного, кривавого, малинового, світлого, мідного, срібного, золотого та багатьох інших. Всі вони переважно виконують роль предметного означення, епітета, беруть участь у створенні порівнянь, метафор. Приклади:

На сизих пагорбах рясне село горіє...

В брунатних берегах ріка багряна мріє... ["І є народ...", 1, 42].

Не сплять доріг зелено-сиві петлі... ["Двадцятий прелюд", 1, 40].

Блакитний вечір вдома навесні... ["Червоною задумливою лінією...", 1, 81].

На міднім небі вечір прочорнів ["На міднім небі вечір прочорнів...", 1, 187].

Я знаю: соняшники карі

І карий грім у гримині... ["Але вже було пізно мальвам...", 1, 129].

Розквітли океани малинові... ["Людина і ніч", 1, 158].

І котилася сльоза на світлий волі прах... ["Дума про Британку", 1, 212].

На срібнім ковилі, на сизім поліні... ["Дума про Британку", 1, 212].

Поезія М.Вінграновського — це поезія насиченого змісту, високого морального тону, широкості. Відповідними кольорами вимальовує поет свої глибокі філософські роздуми, свої почуття, своє розуміння всесвіту. Поет прагне гармонії, чистоти, Божої благодаті, що асоціативно має синє, голубе, блакитне забарвлення. Життя, світлі помисли, щастя (білий колір) протиставлено смерті, війнам, болю (чорний колір). Але добро перемагає зло у напруженій боротьбі завдяки любові (червоний колір) та наполегливій праці на землі під сонцем (жовтий колір).

Неможливо не звернути уваги на багатство і часом невизначність поетичної мови М. Вінграновського, на лаконічність і надзвичайну експресію в його римованих і білих віршах. Читача вражають глибина художнього образу, оригінальність, філігранна техніка віршування. Найтонші порухи поетової душі переливаються у кольорові самоцвіти слова, і воно виграє новими барвами. У кожному звичному речі чи явищі поет вносить свій штрих, своє бачення.

Так, наприклад, у поезії М. Вінграновського "Мак і кіт" [1, 276], завдяки використанню прикметників на позначення білого, чорного та червоного кольору, перед читачем постає глибочина думки поета: "Та ще змалечку — змалку, // З-за маленьких часів // Біля білого ранку // Мак червоний розцвів." Кіт "... дивився і кліпав, // Чорний вус вів отак: // Як це так — серед літа // Червоніє тут мак?" Поєднання білого, чорного та червоного кольорів — це українська вишиванка — символ української нації з самого початку, "з-за маленьких часів".

А ось з якою майстерністю виписана краса й гармонійність української природи у поезії "Лазить сонечко в травах..." [1, 273]:

Лазить сонечко в травах, // скаче коник за коником гоним,

І метелик з метеликом // в піжмурки грають на мить.

Лиш одна біла чапля // з малиновим волом

У зеленій воді // на сріблястій нозі стоїть.

Завдяки виділенню прикметникам на поетичній картині обособлюється образ чаплі — символ задумливості, величної самотності, особливості.

Статья посвящена исследованию актуальной проблемы в творчестве Н. Винграновского — функционированию прилагательных, обозначающих цвет, которая рассматривается на материале стихотворений поэта. Внимание сосредоточено на объединении стилистического и семантико-структурного анализа прилагательных, обозначающих цвет, и ассоциативной основы в поэтических произведениях.

Ключевые слова: ассоциации, прилагательное, цвет.

The article is devoted to research into a topical problem of functions of colour adjectives in poetry by Mykola Vingranovsky. Combination of stylistic, semantic and structural analysis of colour adjectives and associative basis of poetry are viewed.

Key words: association, colour, adjective.

Поезія М. Вінграновського сповнена мелодійності й ліризму. Привертають до себе увагу рядки з поезії "Утоплена" [1, 147], дещо співзвучні "Лорелеї" Г. Гейне:

В ці **попелясті** сутінки прив'ялі,

Де степу й волі лоскітний вогонь,

Зостанеться на березі печалі

Лиш **срібна** тьм від голосу твого.

Епітети "попелястий", "срібний" передають щемливе відчуття безповоротності.

Самобутня і багатогранна художня палітра поета, тонке, глибоке розуміння і відчуття мовних надбань народу дозволили М. Вінграновському домогтися мальовничості і надзвичайної соковитості слова, яким він справді малює: пластично, колоритно, емоційно-наснажено.

Творчість М.Вінграновського — життєдайна криниця: з неї можна легко зачерпнути пригоршнями джерельної наснаги. Поет-художник тонко відчуває світ, добре розуміється на барвах природи, поєднуючи силу звуків і багатство кольорів.

М.Вінграновський звертався до кольору, прагнувши "намалювати барвами" найтонші перебіги почуттів людини, розкрити багатство її духовного світу. Колір у нього завжди має свою символіку, бо викликає певні асоціації, певні почуття та емоції. Поєднання контрастних кольорів, як правило, служить для фіксації найбагатшої палітри настроїв, яка ніби вміщується в кольористичну гаму. Як влучно відзначив Т.Салига, у перегуці "симфонії барв" віршів М.Вінграновського завжди відчувається "симфонія ідейних смислів" [6, 19].

Поетична фраза автора оригінальна й неповторна по-своєму, але вищою мірою елегантна, шляхетна й вишукана. Вражають уже не просто лексичні, морфологічні, синтаксичні дива української мови, а її безмежна слухняність, "покірність" поетовому голосові. Українське слово, на думку І.Дзюби, постає в творах Миколи Вінграновського шляхетним і вишуканим, летким і перевітливим, гнучким і уягливим, всією своєю природою спочутливим до найтонших нюансів думки й чуття. І водночас при всій легкоплинності, натхненній грайності слова — воно буває грізне, суворе й завжди напружено точне [2].

Література

1. Вінграновський М. З обійнятих тобою днів. Поезії. — К.: Веселка, 1992. — 303 с.
2. Дзюба І.М. Чарівник слова // З обійнятих тобою днів. Поезії. — К.: Веселка, 1992. — С. 5—11.
3. Зорівчак Р. Епітетні конструкції // Урок української. — 2000. — №4. — С. 25—26.
4. Семантика кольору у І.Драча і Б.Олійника / Культура української мови: довідник / Єрмоленко С.Я., Дзюбишина-Мельник Н.Я., Ленець К.В. та ін., За ред. В.М.Русанівського. — К.: Либідь, 1990. — С.257—262.
5. Словесно-художні образи В.Сосюри / Культура української мови: довідник / Єрмоленко С.Я., Дзюбишина-Мельник Н.Я., Ленець К.В. та ін., За ред. В.М.Русанівського. — К.: Либідь, 1990. — С.227—232.
6. Салига Т. Поет — це слово, це — його життя... / Вінграновський М. Вибрані твори: У 3 т. — т.1. — Тернопіль: Богдан, 2004. С. 108—111.
7. Ставицька Л.О. "...В болю білий колір": Вип. 43 / Культура слова. — К.: Наукова думка, 1992. — С.35—39.
8. Цвіт художнього слова Олеса Гончара. / Культура української мови: довідник / Єрмоленко С.Я., Дзюбишина-Мельник Н.Я., Ленець К.В. та ін., За ред. В.М.Русанівського. — К.: Либідь, 1990. — С.213—219.